

**Міністерство освіти у науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політології та міжнародних відносин**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКИХ РОБІТ
для здобувачів вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня спеціальності
052 «Політологія»**

РІВНЕ – 2024

Методичні вказівки до виконання бакалаврських робіт для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 052 «Політологія» / Уклад.: Невинна Г.Я., Хаврук І.А. Рівне: РДГУ, 2024 р. 52 с.

Розробники: кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин РДГУ **Галина НЕВИННА**
кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин РДГУ **Ігор ХАВРУК**

Рецензенти: доктор філософських наук, професор, декан Факультету історії, політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету **Ірина ПАНЧУК**

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та політології ЖДУ ім. Івана Франка **Людмила ГОРОХОВА**

Затверджено на засіданні кафедри політології та міжнародних відносин РДГУ

(протокол № 4 від 3 жовтня 2024 р.)

Затверджено НМР РДГУ до використання

(протокол №10 від 5 листопада 2024 р.)

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	4
ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ	6
ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ І СТРУКТУРИ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ	11
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ	22
ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ	31
ДОДАТКИ	36
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	49

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Кваліфікаційна робота

Кваліфікаційна робота певного освітньо-кваліфікаційного рівня – це розроблений студентом відповідно до вимог стандартів вищої освіти комплект документації, який передбачає текстову та, за потреби, графічну (ілюстративну) частини і на підставі публічного захисту якого рішенням державної екзаменаційної комісії студенту надається диплом державного зразка про закінчення вищого навчального закладу, отримання певного освітнього рівня вищої освіти та здобуття кваліфікації.

Кваліфікація – здатність особи виконувати професійні завдання та обов'язки. Вона вимагає певного рівня освіти та спеціальної підготовки, визначається через назву професії та зазначається в дипломі відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Кваліфікаційні роботи виконуються на завершальному етапі навчання студентів у вищому навчальному закладі і передбачають:

– систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при розв'язанні конкретних наукових, політичних, педагогічних, освітніх та інших завдань;

– розвиток навичок самостійної роботи й оволодіння методикою наукового дослідження.

Кваліфікаційна робота має засвідчити рівень засвоєння студентами програмного матеріалу зі спеціальності та оволодіння знаннями й навичками, одержаними у процесі навчання, а також уміння застосовувати їх у практичній роботі. Захист кваліфікаційної роботи, який проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії, повинен продемонструвати відповідність рівня підготовки випускника вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця відповідного рівня – бакалавра або магістра.

Бакалаврська робота

Кваліфікаційна робота бакалавра – бакалаврська робота – є самостійною розробкою студента, яка носить оглядово-дослідний характер і являє собою заключно-підсумкову частину бакалаврської підготовки студентів.

Завдання бакалаврських робіт:

– закріпити і поглибити знання, отримані студентами у процесі навчання;

- залучити студентів до самостійної роботи з фаховою літературою;
- сформулювати навички пошуку необхідних джерел і матеріалів;
- набуття студентами досвіду чітко, послідовно і грамотно письмово викладати теоретичні положення;
- розвинути вміння аналізувати, узагальнювати і робити висновки.

Бакалаврська робота має на меті систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при вирішенні конкретних наукових, виробничих та інших завдань, її виконання носить комплексний характер і пов'язане з використанням набутих студентом знань, умінь та навичок зі спеціальних дисциплін, тобто – показати ступінь відповідності кваліфікації випускника вимогам відповідних посад професійної діяльності політолога.

Загальні вимоги

Всі кваліфікаційні роботи мають відповідати ряду вимог, найважливішими серед яких визначають такі:

- актуальність теми, відповідність її сучасному стану й перспективам розвитку політичної науки;
- самостійність наукових пошуків студента;
- визначення наукового апарату (мета, завдання роботи, об'єкт, предмет, методи дослідження тощо);
- глибина й повнота аналізу наукової літератури з теми дослідження;
- достовірність отриманих результатів;
- аргументованість і конкретність висновків та рекомендацій;
- змістовність та логічність викладу матеріалу;
- грамотність, науковий стиль викладу.

Відповідність кваліфікаційної роботи вищеназаним вимогам залежить від дотримання ряду як формальних так і змістовних правил, а також певної послідовності виконання кваліфікаційних робіт.

ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

Вибір і затвердження теми

Вибір теми є першим етапом кваліфікаційної роботи і має важливе значення для її успішного виконання.

Студенту надається право обрати тему кваліфікаційного бакалаврського проекту (роботи), визначену випусковою кафедрою, або запропонувати свою тему (з обґрунтуванням доцільності її розробки відповідно до її наукової, практичної актуальності та власних наукових інтересів, методичних напрацювань або ж навіть можливості подальшого працевлаштування), яка, в разі згоди керівника дипломною роботою та членів кафедри, може бути включена до переліку. В будь-якому випадку, тематика бакалаврських робіт повинна відповідати спеціальності та науковим напрямам роботи кафедри.

Формулювання теми повинно відображати професійну спрямованість кваліфікаційної роботи.

Назва теми повинна відображати головну проблему (проблема – це складне теоретичне чи практичне питання, що потребує спеціального вивчення і позитивного розв'язання), якій присвячується дослідження. Назва має бути інформативною, лаконічною, висвітлювати суть досліджуваної проблеми, містити об'єкт і предмет дослідження, вказувати на мету та завершеність досліджень. Формулювання теми відображає предмет роботи та має визначальний вплив під час вибору теоретичних засад та методології дослідження, тож повинно бути конкретним. *Не слід формулювати назву «Деякі питання ...», «Дослідження деяких аспектів ...», «До питання ...»: надмір узагальнені формулювання не відображають суті проблеми.* Стилiстичне формулювання назви теми повинно бути ретельно проаналізоване. Тема має бути сформульована в одному розповідному реченні.

Затвердження тем бакалаврських робіт відбувається на підставі письмової заяви студента на ім'я ректора університету, яка подається на кафедру (див. Додаток А).

У заяві, окрім теми, повинно бути вказано прізвище бажаного наукового керівника, що потребує його погодження. Методисти випускових кафедр реєструють заяви студентів.

Заява має бути подана студентом на початку навчального року, в якому заплановано захист роботи. У разі неподання студентом заяви про вибір теми бакалаврської роботи без поважної причини, студент вважається порушником графіку навчального процесу і тема кваліфікаційної роботи закріплюється на розсуд кафедри.

При необхідності зміни теми бакалаврської роботи студент подає на кафедру відповідну мотивовану заяву з візою наукового керівника та позитивного висновку завідувача кафедри на ім'я ректора університету.

Кафедра може відмовити в затвердженні теми бакалаврської роботи в разі претендування двох чи більше студентів на виконання однакових або споріднених тем (перевагу рекомендується надавати кращому за академічною успішністю студенту) або в разі невідповідності запропонованої студентом теми змісту спеціальності або вимогам до кваліфікаційних робіт освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр. Студенту, при цьому, може бути запропоновано скорегувати тему.

Науковий керівник та організація виконання кваліфікаційної роботи

Наказом ректора за поданням керівника навчального підрозділу та випускаючої кафедри призначаються керівники бакалаврських робіт серед професорів і доцентів університету, наукових співробітників університету з науковими ступеннями.

Керівник бакалаврської роботи:

- розробляє індивідуальні завдання на бакалаврську роботу;
- надає студентові допомогу в складанні календарного плану (графіка) роботи на весь період виконання бакалаврської роботи;
- консультує щодо переліку питань і матеріалів для самостійного збору і вивчення впродовж написання бакалаврської роботи;
- рекомендує студентові необхідну основну та довідкову літературу, архівні матеріали, типові роботи та інші джерела за темою;
- проводить систематичні консультації;
- аналізує і контролює організацію самостійної роботи студента;
- перевіряє виконання бакалаврської роботи за частинами та в цілому;
- присутній при захисті бакалаврських робіт студентами.

Важливо пам'ятати, що науковий керівник надає студентові теоретико-методичну допомогу, але не пропонує готових рішень або висновків. Студент, як автор, несе відповідальність за достовірність та порядок використання первинної інформації та матеріалів, викладених у кваліфікаційній роботі; обґрунтованість висновків та положень; якісний рівень дослідження.

За пропозицією наукового керівника, в разі необхідності, кафедри надається право запрошувати консультантів з окремих розділів бакалаврської роботи. Консультантами окремих розділів бакалаврської

роботи можуть призначатися професори та доценти університету, висококваліфіковані фахівці й наукові співробітники з науковими ступенями інших установ і підприємств.

Відповідно до теми роботи науковий керівник розробляє завдання до виконання кваліфікаційної роботи, яке оформляється відповідним чином (див. Додаток Б). Під час визначення індивідуальних завдань керівник проводить відповідну вступну бесіду, на якій роз'яснює загальні положення щодо написання кваліфікаційної бакалаврської роботи, значення і завдання роботи, її обсяг, вимоги до структури роботи в цілому та її окремих структурних елементів, орієнтовний розподіл часу на виконання окремих складових роботи, принципи підбору та використання спеціальної літератури, послідовність і порядок оформлення графічної частини роботи.

Завдання до кваліфікаційної бакалаврської роботи керівник розробляє для кожного студента окремо. Потім його обговорюють на засіданні кафедри з оформленням протоколу, який затверджує завідувач випускової кафедри. Перед початком виконання бакалаврської роботи студент зобов'язаний розробити календарний графік роботи на весь період з поясненням черговості виконання окремих етапів та, після схвалення керівником, подати на затвердження завідувачу випускової кафедри, який установлює терміни періодичного звіту студентів з виконання бакалаврської роботи. В обумовлений завідувачем кафедри термін студент звітує перед ним і керівником, визначається ступінь готовності кваліфікаційної роботи.

Керівник і консультант бакалаврської роботи попередньо перевіряють виконані структурні елементи роботи, у разі необхідності – відповідно до вказівок наукового керівника – автор їх доопрацьовує.

Для остаточної перевірки бакалаврська робота подається науковому керівникові в завершеному вигляді не пізніше як за 3 тижні до початку випускних іспитів.

Випускаючі кафедри повинні забезпечувати студентів до початку виконання кваліфікаційної роботи методичними вказівками.

Робочий план

Планування роботи починається зі складання робочого плану, що являє собою своєрідну наочну схему дослідження. Такий план використовується на перших стадіях роботи, дозволяючи ескізно представити досліджувану проблему в різних варіантах, що істотно полегшує керівнику оцінку загальної композиції й рубрикації майбутньої кваліфікаційної роботи. Робочий план розробляється за особистої участі керівника. Спочатку робочий план тільки в основних рисах дає

характеристику предмета дослідження. Надалі такий план може і повинен уточнюватися, однак основне завдання, що стоїть перед роботою в цілому, повинне залишатися незмінним. Робочий план має довільну форму. Зазвичай, він складається з переліку розташованих у стовпчик пунктів, зв'язаних внутрішньою логікою дослідження даної теми і дозволяє за їх місцем судити про їхню доречність і значимість.

План має бути гнучким, для того щоб можна було включати в нього нові аспекти, виявлені в процесі підготовки тексту. Як би нелогічно виглядало, але спочатку слід працювати над основним текстом роботи (розділами), і лише згодом – над вступом і висновками. При цьому частина вступу, що стосується мети й завдань дослідження, об'єкта та предмета, а також методів повинна бути визначена на початку написання роботи, оскільки вона повинна впливати на структуру бакалаврської роботи, а інша частина вступу – після написання основного тексту роботи, оскільки її зміст може бути напрацьований лише в результаті всебічного і глибокого аналізу наукової літератури та здійсненого наукового пошуку.

Пошук джерел

Пошук літератури за темою є досить копіткою справою, оскільки визначає ступінь інформованості в досліджуваній галузі. Найдоступнішим та найпоширенішим методом пошуку літератури вважається бібліотечний каталог (алфавітний та систематичний). Зазвичай, обрання теми дослідження відбувається тоді, коли студент уже має певні знання у певній галузі дослідження. Тим не менш, пошук літератури з обраної теми слід починати з відповідних підручників, посібників, енциклопедій, довідників, поступово переходячи до ознайомлення з монографічними працями, статтями в періодичних виданнях тощо. Пошук повинен охоплювати як літературу попередніх років, так і публікації періодичних видань останніх років. Пошук у мережі Інтернет дає змогу отримати найновішу інформацію про стан дослідженості та вивченості проблеми та про головні останні напрямки сучасних досліджень.

Поглиблене вивчення наукових та офіційних джерел інформації дасть змогу з'ясувати сучасний стан питань щодо теми, правильно скласти план бакалаврської роботи, чіткіше визначити спрямування та методику власних досліджень, обсяг і характер матеріалів, необхідних для виконання бакалаврської роботи.

При вивченні літератури не треба прагнути тільки запозичення матеріалу – паралельно потрібно обмірковувати знайдену інформацію. Також при вивченні джерел з обраної тематики використовується не вся

інформація, а тільки та, яка має безпосереднє відношення до теми кваліфікаційної роботи і тому є цінною та корисною. Таким чином, критерієм оцінки прочитаного є можливість його практичного використання в бакалаврській роботі.

Під час пошуку й аналізу джерел дослідження слід дотримуватись вимог академічної доброчесності та дбати про коректність посилань у процесі написання роботи. Доцільно із самого початку готувати список використаних джерел згідно з вимогами до його оформлення, що полегшить процес написання й оформлення роботи і гарантуватиме коректність посилань.

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ І СТРУКТУРИ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

Загальні вимоги

Кваліфікаційна робота є науковою роботою, яка виконується студентом самостійно під керівництвом наукового керівника. Кваліфікаційна робота виконується на базі теоретичних знань і практичних навиків, отриманих студентом протягом усього терміну навчання і самостійної науково-дослідної роботи, пов'язаної з розробкою конкретних теоретичних і науково-практичних задач, що визначається специфікою відповідного напрямку освіти.

Кваліфікаційна бакалаврська робота повинна бути результатом закінченого наукового дослідження, мати внутрішню єдність і свідчити про те, що автор володіє сучасними методами наукових досліджень і спроможний самостійно вирішувати наукові задачі теоретичного і практичного спрямування.

Зміст бакалаврської роботи передбачає:

- формулювання наукової, науково-практичної задачі, аналіз стану рішення проблем за матеріалами вітчизняних і зарубіжних публікацій, обґрунтування мети досліджень;

- самостійний аналіз методів досліджень, які застосовуються під час вирішення науково-дослідної задачі, розробку нової методики дослідження;

- науковий аналіз та узагальнення фактичного матеріалу, який використовується у процесі дослідження;

- отримання нових результатів, що мають теоретичне, прикладне або науково-методичне значення;

- апробацію отриманих результатів і висновків у вигляді доповідей на наукових конференціях (не нижче університетського рівня) або підготовлених публікацій в наукових журналах і збірниках.

Зміст бакалаврської роботи в найбільш систематизованому вигляді фіксує як вихідні передумови наукового дослідження, так і весь його хід, а також отримані при цьому результати. Причому тут не просто описуються наукові факти, а й проводиться їх всебічний аналіз, розглядаються типові ситуації, відповідно до обраної теми.

В цілому, в процесі підготовки і захисту бакалаврської роботи студент повинен продемонструвати:

- здатність творчо мислити;

- володіння методами і методиками досліджень, які використовувались у процесі роботи, висновків та положень, уміння аргументовано їх захищати;

– уміння оцінити можливості використання отриманих результатів у науковій та практичній діяльності;

– володіння сучасними інформаційними технологіями для здійснення досліджень та оформлення дипломної роботи.

Найважливішими вимогами змістової частини бакалаврської роботи можна назвати такі:

1. Чітка характеристика предмета, об'єкта, мети, завдань, методів дослідження, логічна побудова викладеного матеріалу, опис і аналіз дослідницьких операцій, проведених автором.

2. Вивчення і аналіз монографічної та періодичної літератури з теми дослідження.

3. Вивчення і характеристика історії досліджуваної проблеми, її практичного стану, а також передового досвіду.

4. Розкриття теми дослідження.

5. Узагальнення результатів, обґрунтування висновків і практичних рекомендацій.

Структура бакалаврської роботи

Структура роботи повинна відповідати її змісту: виділення розділів, підрозділів, пунктів має бути спрямоване на висвітлення головної ідеї та підпорядковане внутрішній логіці роботи. Слід стежити, щоб основна ідея роботи відображалась у назвах розділів та підрозділів і була стрижнем всього тексту бакалаврської роботи.

Структурно бакалаврську роботу складають:

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів (за потреби);
- вступ;
- основна частина;
- висновки;
- список використаних джерел;
- додатки.

Титульний аркуш

Титульний аркуш кваліфікаційної роботи містить:

- найменування наукової організації або вищого навчального закладу, де виконана кваліфікаційна робота;
- назву бакалаврської роботи;
- шифр і найменування спеціальності;
- прізвище, ім'я, по батькові автора;

- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника і (за наявності) консультанта;
- посаду, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові рецензента;
- місто і рік (див Додаток В).

Зміст

Зміст подають на початку дипломної роботи з найменуваннями та номерами початкових сторінок усіх розділів, підрозділів і пунктів (якщо вони мають заголовок), зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел та ін. (див. Додаток Г).

Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів

Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів подають лише за необхідності у вигляді окремого списку. Якщо в бакалаврській роботі вжито специфічну термінологію, а також маловідомі скорочення, нові символи, позначення і таке інше, то їх перелік може бути поданий окремим списком, який розміщують перед вступом. Скорочення, символи, позначення, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться. Перелік друкують двома колонками, в яких зліва за абеткою наводять, наприклад, скорочення, справа – їх детальну розшифровку (див. Додаток Д). Додатково їх пояснення наводиться у тексті при першому згадуванні.

Якщо в кваліфікаційній роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення і таке інше повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх розшифровку наводять у тексті при першому згадуванні. Наприклад «...участь в антитерористичній операції (далі – АТО) використовують у передвиборчій...». Загальноприйняті абревіатури використовуються в тексті без їх розшифровки (наприклад, ФРН, США, МВФ). У скороченнях для позначення фізичних, метричних величин, грошових та інших одиниць крапку не ставлять (3 хв, 68 кг, 2690 грн).

Слова і словосполучення скорочуються відповідно до:

Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила: (ISO 4:1984, NEQ ; ISO 832:1994, NEQ). ДСТУ 3582:2013. [Чин. від 2014-01-01]. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 14 с. (Національний стандарт України).

Структура і зміст вступу

Вступ розкриває сутність і стан наукової проблеми (задачі) та її значущість, підстави і вихідні дані для розробки теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження. У вступі подають загальну характеристику бакалаврської роботи в рекомендованій нижче послідовності.

Актуальність теми. Актуальність теми зазвичай розглядається у двох аспектах: науковому (відсутність наукової розробки теми, зміни характеристик досліджуваних явищ і процесів, використання нових сучасних підходів, тощо) та суспільному (значення дослідження для вирішення проблем суспільно-політичного розвитку). Шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими розв'язаннями проблеми (наукової задачі) слід чітко, аргументовано обґрунтувати (підтвердити, довести) актуальність і доцільність роботи для розвитку політичної сфери життєдіяльності, особливо в Україні.

Об'єкт і предмет дослідження. **Об'єкт** – це процес або явище, які породжують наукову проблему. Об'єктом дослідження є сукупність зв'язків, відносин, якостей, яка й служить джерелом необхідної для дослідника інформації. Це явище або процес, на який і скеровано процес дослідження. **Предмет** – це ті суттєві сторони, властивості, особливості об'єкта, які безпосередньо підлягають вивченню. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження, саме на нього спрямована увага студента, оскільки предмет дослідження визначає тему кваліфікаційної бакалаврської роботи і відображається у назві дослідження. Із предмета дослідження, в свою чергу, випливає його мета і завдання.

Якщо в бакалаврській роботі досліджується певний історичний проміжок часу, то у вступі необхідно також вказати хронологічні рамки із чітким визначенням нижньої та верхньої межі дослідження та обов'язковим їх обґрунтуванням.

Мета і завдання дослідження. Формулюють мету роботи і завдання, які необхідно вирішити для її досягнення. Не слід формулювати мету як «Дослідження...», «Вивчення...», тому що ці слова вказують на засіб досягнення, а не на неї саму. Мета роботи звичайно тісно переплітається з назвою кваліфікаційної роботи і повинна чітко вказувати, що саме вирішується в бакалаврській роботі: метою є вирішення проблемної ситуації, що відображає суперечність між станом об'єкта дослідження в реальній практиці й вимогами суспільства до його функціонування.

Завдання конкретизують мету і покликані представити різні її аспекти. Формулюючи завдання, вкажіть, що конкретно передбачається зробити: проаналізувати, визначити особливості, систематизувати вітчизняний і зарубіжний досвід, виокремити, дослідити й описати, розглянути, з'ясувати, простежити, показати, класифікувати, експериментально перевірити й обґрунтувати, визначити тенденції, окреслити шляхи підвищення ефективності, розробити рекомендації тощо.

Якщо мету бакалаврської роботи формулюють, орієнтуючись і використовуючи назву даної роботи, то кількість та змістовний обсяг завдань впливатиме на **структуру і зміст основної частини** бакалаврської роботи (кількість розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів). Завдання є тими «кроками», які дослідник повинен здійснити для досягнення поставленої мети. Найчастіше виділяють 4-5 завдань дослідження.

Методи дослідження. Подають перелік використаних методів дослідження або досягнення поставленої в роботі мети. Перераховувати їх потрібно не відірвано від змісту роботи, а коротко та змістовно визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом. Доцільно відштовхуватись від поставлених завдань, конкретизуючи застосування тих чи інших методів в процесі їх вирішення. Це дасть змогу пересвідчитися в логічності та прийнятності вибору саме цих методів.

Наукова новизна одержаних результатів Коротко викладають нові наукові положення (рішення), запропоновані студентом особисто. Необхідно показати відмінність отриманих результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни («уперше отримано...», «удосконалено...», «дістало подальший розвиток...»).

Кожне наукове положення чітко формулюють, виокремлюючи його основну сутність і зосереджуючи особливу увагу на рівні досягнутої при цьому новизни. Сформульоване наукове положення повинно читатися і сприйматися легко й однозначно (без нагромодження дрібних і таких, що приховують його сутність, деталей та уточнень). У жодному випадку не можна вдаватися до викладу наукового положення у вигляді анотації, коли просто констатують, що в дипломній роботі зроблено те й те, а сутності і новизни положення із написаного виявити неможливо. Подання наукових положень у вигляді анотацій є найбільш розповсюдженою помилкою студентів при викладенні загальної характеристики роботи.

При формулюванні наукової новизни варто, зокрема, вживати такі вирази: «вперше формалізовано...», «розроблено метод..., який відрізняється від...», «доведена залежність між...». «досліджена

поведінка... і показано...», «доопрацьовано (відомий) метод... в частині... і розповсюджено на новий клас систем...», «створена концепція, що узагальнює... і розвиває...». «досліджено новий ефект...», «розроблено нову систему... з використанням відомого принципу...».

До цього пункту не можна включати опис нових прикладних (практичних) результатів, отриманих у вигляді способів, методик, схем, алгоритмів і т. ін. Слід розмежовувати одержані наукові положення і нові прикладні результати, що впливають з теоретичного доробку студента.

Практичне значення отриманих результатів. У бакалаврській роботі, котра має теоретичне значення, подають відомості про наукове використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання, а в бакалаврській роботі з прикладним значенням висвітлюють результати практичного застосування отриманих результатів або рекомендації щодо їх використання. Це можуть бути нові способи, технології, методи, методики, параметри, тобто те нове, що дає виконана бакалаврська робота для суспільно-політичної практики як галузі соціальної діяльності людини із зазначенням ступеня готовності до використання або масштабів використання.

Необхідно коротко повідомити про впровадження результатів досліджень, назвавши організації, в яких здійснена реалізація, форми реалізації та реквізити відповідних документів. А також підкреслити корисність того або іншого заходу, для людини, суспільства в цілому і т. ін.

Апробація отриманих результатів. Вказують, у яких наукових виданнях, на яких наукових конференціях були представлені результати бакалаврської роботи.

При ознайомленні зі вступом у членів екзаменаційної комісії має скластися чітке уявлення про стан даної проблеми, мету й способи дослідження, а також про всі можливі наукові та практичні здобутки даної роботи.

Структура і зміст основної частини

Основна частина бакалаврської роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожен розділ починають з нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом обраного напрямку й обґрунтуванням застосованих методів досліджень.

Виклад матеріалу підпорядковують одній провідній ідеї, чітко визначеній автором. Назви і зміст розділів та підрозділів повинні відповідати темі і завданням дослідження та розкривати предмет, не виходячи за їх межі. Формулювання назви теми, розділів та підрозділів повинні бути чіткими, лаконічними і в той же час найповніше

відображають сутність та зміст питань, що розглядаються та внутрішню логіку змісту роботи.

Наприкінці кожного розділу формулюють висновки із стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від незначних подробиць.

У розділах основної частини подають:

- огляд літератури за темою і вибір напрямків дослідження;
- виклад загальної методики і основних методів дослідження;
- експериментальну частину і методику дослідження;
- проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження;
- аналіз і узагальнення результатів досліджень.

Перший розділ основної частини наукової роботи передбачає теоретико-методологічний аналіз досліджуваної проблеми.

У першому розділі обов'язково слід розглянути об'єкт дослідження: розкрити загальні параметри (місце, роль, значення) предмета дослідження як складової об'єкта, визначити його загальнотеоретичні інституційні і/або процесуальні характеристики, а також відзначити особливості політичної практики його функціонування.

У першому розділі також здійснюють огляд літератури, в якому слід окреслити розвиток та сучасний стан наукової думки з обраної проблеми шляхом аналізу, порівняння та узагальнення позицій вітчизняних та зарубіжних вчених. Стисло, критично висвітливши роботи науковців, студент повинен назвати ті питання, котрі залишилися не вирішеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Бажано закінчити цей компонент основної частини коротким резюме стосовно необхідності проведення подальших досліджень у даній галузі, одним з яких і є кваліфікаційна бакалаврська робота.

В цьому ж розділі подають самостійний аналіз методологічних засад дослідження, визначають і обґрунтовують використання підходів та методів, розробляють загальну методику проведення досліджень. В процесі обґрунтування слід чітко прив'язати вибір методів відповідністю очікуваних внаслідок їх застосування результатів поставленим завданням.

Наступні розділи присвячують вичерпному і повному викладу результатів власних досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розробку наукової проблеми. Студент повинен дати оцінку повноти вирішення поставлених завдань, достовірності отриманих результатів (характеристик, параметрів), їх порівняння з аналогічними результатами вітчизняних і зарубіжних дослідників, обґрунтування потреби у додаткових дослідженнях, негативних результатів, які визначають необхідність припинення подальших досліджень.

В кінці кожного розділу подають висновки, в яких формулюють теоретичні узагальнення, висновки за підрозділами роботи та пояснюється логічний взаємозв'язок із наступними розділами роботи. Висновки до розділу входять до тексту розділу, наводяться з нового абзацу через рядок й не позначаються як його окрема частина.

Кількість розділів залежить від теми, методології, а також мети і завдань дослідження, але оптимальна їх кількість – не менше трьох. В свою чергу, підрозділів (а також, за потреби, пунктів і підпунктів) не повинно бути менше двох, оскільки зміст розділів повинен вичерпувати тему, а підрозділів – розділ у цілому. Текст розділу не може починатися з назви підрозділів: їм має передувати короткий вступ, де формулюється предмет дослідження у розділі та аргументується обрана структура розділу.

Розподіляти текст роботи між розділами і підрозділами потрібно намагатися рівномірно, звичайно, наскільки це можливо, виходячи із потреби якісного розкриття того чи іншого питання. Не намагайтеся зробити кожен розділ або підрозділ рівними один одному за кількістю сторінок за рахунок штучного розтягування одних та скорочення інших. Одночасно не слід допускати, щоб розділи і підрозділи за обсягом відрізнялись між собою у рази.

У **висновках** викладають найважливіші наукові та практичні результати, отримані в бакалаврській роботі, з формулюванням розв'язаної наукової проблеми (завдання) та значення її для науки і практики. Перший абзац висновків має дати коротку оцінку стану питання, підтвердити актуальність та новизну обраної теми. Потім у висновках розкривають методи вирішення поставленої в бакалаврській роботі наукової проблеми (завдання), їхній практичний аналіз, порівняння з відомими розв'язаннями, наголошують на якісних і кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтовують їхню достовірність (фактично – показують підтвердження виконання кожного з поставлених завдань).

Далі подають висновки і рекомендації щодо наукового та практичного використання здобутих результатів та подальшого дослідження даної проблематики.

При ознайомленні із висновками у членів екзаменаційної комісії повинно скластися чітке уявлення про всі наукові та практичні здобутки даної роботи. Уміння робити правильні висновки, чітко й лаконічно їх висловлювати – риса сформованого дослідника.

Обґрунтованість висновків полягає в чіткому взаємозв'язку мети, завдань, висновків за розділами та власне загальних висновків. Кожен абзац висновків повинен послідовно підтверджувати досягнення мети

кваліфікаційної роботи та виконання поставлених у роботі завдань, використовуючи для цього основний матеріал кожного розділу або підрозділу, досліджені факти, твердження, виявлені особливості предмета дослідження.

Загальні висновки дипломної роботи не повинні бути механічним поєднанням висновків до окремих розділів роботи. Не потрібно занадто переважувати висновки, їх обсяг не повинен перевищувати 2-3 сторінки. Висновки звичайно складаються з 3–7 пунктів. До складу кожного пункту входять 3-4 речення.

Список використаних джерел слід укласти в порядку згадування їх у тексті або ж у алфавітному порядку за наскрізною нумерацією. Кількість джерел з одного боку залежить від обсягу наукової роботи, її характеру та ступеня розробленості, а з іншого – розкриває рівень і глибину вивчення теми автором: недостатня кількість джерел може свідчити про поверховість дослідження, а надмірність джерел – про компілятивний характер роботи (втім, це не завжди підтверджується). Список обов'язково повинен містити праці зарубіжних вчених, їх кількість має бути більш-менш пропорційною відповідно до предмета дослідження.

Рекомендується в список використаних джерел включати особисті наукові праці студента.

В кваліфікаційних роботах до списку використаних джерел і літератури вносяться лише ті позиції, на які було зроблено посилання в тексті роботи.

Додатки не є обов'язковою складовою кваліфікаційної бакалаврської роботи. Однак, вони підвищують рівень довіри до результатів досліджень, свідчать про їхню достовірність, сприяють сприйняттю дипломної роботи та справляють враження її повноти та обґрунтованості. Водночас, наявність додатків повинна відповідати певному загальному, ретельно продуманому задуму, що дасть змогу уникнути додатків випадкових, пов'язаних із другорядними деталями тексту і запобігти невиправданним пропускам додатків до найважливіших тем. Кожен додаток має відповідати тексту, а текст – додатку.

У додатках вміщують матеріал, який:

- є необхідним для повноти кваліфікаційної роботи, але включення його до основної частини наукової роботи може змінити впорядковане і логічне уявлення про дослідження;

- не може бути розміщений в основній частині бакалаврської роботи через великий обсяг або способи його відтворення (зазвичай, якщо таблиця, ілюстрація, схема, графік, розрахунки, статистичні дані тощо, виходять за межі 1/3 листка формату А4, то їх виносять у додатки).

Головною вимогою до додатків є їх відповідність темі дослідження.

Кількість додатків не регламентується, але їх обсяг не повинен перевищувати обсяг основного тексту.

Стиль викладу матеріалу

Бакалаврська робота повинна відповідати певним вимогам за стилем викладу матеріалу.

Мова і стиль кваліфікаційних робіт як частина писемної наукової мови склалася під впливом так званого академічного етикету, сутністю якого є інтерпретація власної і запозичених точок зору з метою обґрунтування наукової істини. Науковий виклад складається головним чином з роздумів, метою яких є доведення істин, виявлених у результаті дослідження фактів. Необхідно уникати безсистемного викладення фактів без належного їх осмислення та узагальнення, пропонувані положення мають бути логічно пов'язані, весь текст повинен бути підпорядкований одній провідній ідеї, висновки мають не суперечити, а підкріплювати один одного.

Найхарактернішою ознакою писемної наукової мови є формально-логічний спосіб викладення матеріалу. Матеріал має викладатися грамотно, простим науковим стилем, не повинен містити повторів та не бути перевантаженим цитатами.

Не допускається просте переписування літературних джерел, а також їх цитування без посилання, тобто оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання.

Для наукового тексту характерними є смислова завершеність, цілісність і зв'язність. Найважливішим засобом вираження логічних зв'язків у цьому розумінні є: спеціальні функціонально-синтаксичні засоби зв'язку, що вказують на послідовність розвитку думки («спочатку», «насамперед», «по-перше», «по-друге», «потім» і т. ін.), заперечення («проте», «але», «аж ніяк», «однак»), причинно-наслідкові зв'язки («завдяки цьому», «тому», «відповідно», «унаслідок цього», «крім того», «до того ж»), перехід від однієї думки до іншої («перш ніж перейти до...», «звернімося до...», «розглянемо», «зупинимося на...», «розглянувши...», «перейдемо до...», «необхідно зупинитися на...», «необхідно розглянути...»), результат, висновок («отже», «значить», «як висновок», «підбиваючи підсумки, слід зазначити...», «з огляду на вищезазначене, можна дійти висновку...»).

Науковий текст потрібно викладати від третьої особи, від першої особи у множині або безособово: в тексті не повинно бути виразів типу:

«я вважаю», «мені здається», «у нас прийнято» тощо; замість них рекомендуються вирази: «на думку автора», «на нашу думку», «вважаємо», «вважається доцільним», «як свідчить проведений аналіз» тощо.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

Оформлення кваліфікаційних бакалаврських робіт відповідно до Державного стандарту України є важливим етапом узгодження формальної сторони та змісту наукового дослідження.

Нумерація сторінок, поля, розмір шрифту

Сторінки нумерують у верхньому правому куті. На титульному аркуші номер не ставиться, але він входить до загальної кількості сторінок. Нумерацію сторінок починають зі «ЗМІСТУ». До загального обсягу бакалаврських робіт не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів бакалаврської роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Бакалаврську роботу виконують машинним (за допомогою комп'ютерної техніки) способом на одному боці аркуша білого паперу. Формат аркушів – А4 (210 x 297 мм), бажана щільність паперу 80 г/м². Береги (поля) на сторінці повинні складати відповідно: верхній – 20 мм, нижній – 20 мм, зліва – 30 мм, справа – 15 мм. При друкуванні за допомогою комп'ютера розмір шрифту та міжрядкові інтервали підбирають таким чином, щоб на кожній сторінці було розміщено 1 800–2 500 символів.

Рекомендовані параметри друку: шрифт Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал 1,5. Абзацний відступ повинен дорівнювати 1,0–1,5 см. Висота літер і цифр (у індексах, формулах, підписах діаграм, рисунків та ін.) не повинна бути меншою ніж 1,8 мм.

Помилки, описки допускається виправляти підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою (за допомогою коректора) та нанесенням на тому ж місці виправленого тексту машинописним способом або від руки. Виправлення повинно бути чорного кольору. Дозволяється не більше двох виправлень на одному аркуші.

Обсяг кваліфікаційних робіт

Для бакалаврської роботи рекомендований обсяг складає від 60 до 70 сторінок без врахування списку використаної літератури.

Оформлення структурних частин

Текст основної частини бакалаврської роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти.

Заголовки структурних частин бакалаврської роботи «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ»,

«ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ». «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів – маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовків не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці в підбір до тексту. В кінці таким чином надрукованого заголовка ставиться крапка.

Такі структурні частини бакалаврської роботи, як зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, список використаних джерел не мають порядкового номера. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Текст розділу не може починатися з назви підрозділів: їм має передувати коротенький вступ, де формулюється предмет дослідження у розділі та аргументується обрана структура розділу.

Підрозділи нумеруються у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. В кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: «1.3.2.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту.

Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти.

Назви структурних елементів бакалаврської роботи **не виділяють** напівжирним шрифтом, курсивом або підкресленням.

Кожну структурну частину дипломної роботи («ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ». «ДОДАТКИ») починають з нової сторінки.

Приклад оформлення – див. Додаток Е.

Вимоги до цитування та посилання на використані джерела

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити цитати. Кожен використаний в бакалаврській роботі фактичний матеріал (фрагмент тексту, числові дані, цитата, відомості про

маловідомий факт тощо) повинен супроводжуватись посиланням на джерело, з якого цей матеріал було взято. Об'єктами посилання можуть бути всі види опублікованих чи неопублікованих документів або їхні складники на будь-яких носіях інформації. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками: «текст, текст текст»; при цьому, коли всередині цитати є інші лапки, їх подають у такій послідовності: «текст "текст" текст»;

б) текст цитати наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий в джерелі, із збереженням особливостей авторського написання: наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку – у цих випадках використовується вираз «так званий»;

в) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками: вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, вкінці), якщо пропущено ціле речення, або більше – трьома крапками в квадратних дужках. Якщо перед пропущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

г) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

ґ) при непряму цитуванні (переказі, викладенні думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів, і обов'язково подавати відповідні посилання на джерело;

д) цитування не повинно бути ні надмірним, ні недостатнім, бо і те і інше знижує рівень наукової праці: надмірне цитування створює враження компілятивності праці, а недостатнє – знижує наукову цінність викладеного матеріалу;

е) якщо необхідно виявити ставлення автора роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

є) якщо автор роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора кваліфікаційної роботи, а весь текст застереження вміщується у круглі

дужки. Варіантами таких застережень є: «(курсив наш. – М. Х.)», «(підкреслено мною. – М. Х.)», «(розрядка моя. – М. Х.)».

При цитуванні джерела іноземного походження цитату слід подати в доступному академічному перекладі або у власному перекладі з мови оригіналу. Подвійний переклад (наприклад, українською з доступного російськомовного перекладу англomовного оригіналу) може викривити зміст. У випадку проведення стилістичного, філологічного чи семіотичного аналізу, а також якщо є сумніви у коректності перекладу, фрагмент джерела наводиться також мовою оригіналу.

За недоступності необхідного для дослідження видання джерела є допустимим цитування, запозичене з іншого дослідження. Якщо текст цитовано не за першоджерелом, то на початку підрядкового бібліографічного посилання наводять пояснювальні слова: «Наведено за:», «Цит. за:» («Цитовано за») і зазначають джерело, з якого запозичено текст (відповідно, підрядкові та позатекстові бібліографічні посилання пов'язують із текстом документа за допомогою знаків виноски: арабських цифр, літер, астериска (зірочки)). Наприклад: «... висловлена Арістотелем позиція – «людина за своєю природою істота політична»¹ – не могла не вплинути на оцінку важливості участі у суспільно-політичній діяльності».

Цитування з джерел не повинні бути занадто розлогими – не більше за третину сторінки; в обґрунтованих випадках текст, що перевищує даний обсяг, необхідно винести в додаток.

Посилання в тексті бакалаврської роботи на джерела роблять в тексті згідно з переліком використаної літератури у квадратних дужках, обов'язково вказуючи номер, під яким це видання значиться в списку. Наприклад:

- посилання на одне видання [18];
- посилання на декілька видань [12; 20; 25];
- посилання на конкретну сторінку видання [32, с. 11];
- посилання на кілька конкретних сторінок одного видання [22, с. 11-12, 34];
- посилання на кілька конкретних сторінок у різних виданнях [17, с. 11; 33, с. 13; 44, с. 77].

Місце посилання в тексті, як правило, обирають:

- після прізвища автора, на якого зроблене посилання, якщо він не цитується;

---

¹ Цитовано за: Резнік О. Політична самоідентифікація особистості за умов становлення громадянського суспільства. Київ: ІС НАНУ, 2003. С. 5.

- після цитати, якщо прізвища авторів наводять перед нею, та після прізвища автора, якщо воно наведене після цитати;

- в логічно відповідному місці, якщо праці автора, думки якого викладаються, або ж сам автор/автори, не згадуються та дослівно не цитуються.

В тексті роботи це може виглядати, наприклад, так:

«... окремі аспекти досліджували: Алієв М.М. [1; 2] Валюх Л. І. [5; 9], та ряд інших науковців [22; 33; 44; 77].»;

«... В результаті експерименту, на думку дослідника, були отримані «...беззаперечні докази застосування маніпуляційних технологій на виборах 1994 року» [88, с. 59].»;

«... позитивно оцінив дане припущення [34, с. 170].»;

«... у окремих працях [1; 2; 4; 7] вчений доводить...»;

«... критично оцінюючи весь процес в цілому [4, с. 32], виокремлює ряд позитивних характеристик [2, с. 33-34; 7, с. 44, 49].» тощо.

Рекомендується в основному тексті подавати посилання також на особисті наукові праці студента.

Після наведення таблиць і схем, що запозичені з інших джерел, обов'язково наводиться посилання, теж саме стосується схем і таблиць, які складені автором самостійно, але з використанням вже опублікованих схем і таблиць (наприклад: дві таблиці з різних джерел в бакалаврській роботі поєднано в одну). В посиланні необхідно точно вказувати номери сторінок ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання в тексті кваліфікаційної роботи.

Всі таблиці, схеми, ілюстрації, формули, додатки, окрім зовнішніх посилань, повинні мати внутрішні посилання в тексті, наприклад: «...в табл. 1.2», «... на рис. 1.2», «... у формулі (2.1)». У повторних посиланнях вживають скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3».

В тексті повинно бути посилання на всі джерела із тих, що вказані у списку використаних джерел.

Неодмінною вимогою до цитування є чітка відповідність: змісту посилання (в тексті) назві джерела у переліку використаних джерел; номери посилання (в тексті) та номери джерела у переліку використаних джерел; номери сторінки, наведеного в посиланні, номеру сторінки цитованого фрагменту у джерелі.

Вимоги до оформлення ілюстрацій та таблиць

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати в бакалаврській роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці,

розміщені на окремих сторінках бакалаврської роботи, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, рисунок або креслення, розміри якого більше формату А4, враховують як одну сторінку і розміщують в додатках.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках.

Номер ілюстрації складається з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

Наприклад: Рис. 1.2 (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в кваліфікаційній роботі подано одну ілюстрацію, то її нумерують за загальними правилами.

Якість ілюстрацій повинна забезпечувати їх чітке відтворення.

Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлюватися у вигляді таблиць (рис. 1):

Таблиця 1.1

Заголовок таблиці

Шапка					Заголовки граф
					Підзаголовки граф
Рядки					

Боковик   Графи(колонки)

Рис. 1. Приклад побудови таблиці

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» (друга таблиця першого розділу).

Якщо в кваліфікаційній роботі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

При перенесенні частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця» і номер її вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл. 1.2».

Якщо ілюстрації та таблиці розміщують повернутими на сторінці, то вони мають бути орієнтованими за лівим полем.

Після наведення таблиць і схем, що запозичені з інших джерел, обов'язково наводиться посилання, теж саме стосується схем і таблиць, які складені автором самостійно, але з використанням вже опублікованих схем і таблиць (наприклад: дві таблиці з різних джерел поєднано в одну).

Формули в бакалаврській роботі (якщо їх більше однієї) нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Формули нумерують у межах розділу арабськими цифрами справа від формули в тому ж рядку в круглих дужках, наприклад: «(3.1)» (перша формула третього розділу). Позначення кожного символу формули або коефіцієнта розшифровують у вигляді колонки з нового рядка. При цьому перший рядок експлікації починають словом «де». Наприклад:

«За методом Томаса Хейра виборча квота розраховується за формулою:

$$K = \frac{\Gamma}{M} \quad (3.1)$$

де K – виборча квота;

Γ – кількість голосів;

M – кількість мандатів.»

Примітки до тексту і таблиць, в яких вказують довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

«Примітки:

1. Текст примітки.

2. Текст примітки.»

Якщо є одна примітка, то її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку.

Внутрішні посилання на ілюстрації та формули дипломної роботи вказують порядковим номером ілюстрації чи формули – останній беруть у дужки, наприклад, «рис. 1.2», «у формулі (2 1)».

На всі таблиці бакалаврської роботи повинні бути внутрішні посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» пишуть скорочено, наприклад: «...в табл. 1.2». У повторних посиланнях вживають скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3».

Вимоги до оформлення списку використаних джерел

Бібліографічний апарат в бакалаврській роботі – це ключ до використаних автором джерел. Крім того, він певною мірою відбиває наукову етику і культуру наукової праці. Саме з нього можна зробити висновок про ступінь ознайомлення студента з наявною літературою за досліджуваною проблемою. Бібліографічний апарат бакалаврської роботи складається з бібліографічного списку (списку використаних джерел) і бібліографічних посилань, які оформлюються відповідно до чинних стандартів.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків. Такий список – одна з суттєвих частин бакалаврської роботи, що віддзеркалює самостійну творчу працю її автора і демонструє ступінь фундаментальності проведеного дослідження.

Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують з каталогів і бібліографічних покажчиків повністю, без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв і т. ін. Завдяки цьому можна уникнути повторних перевірок, вставок пропущених відомостей.

Джерела можна розміщувати одним із таких способів:

- у порядку появи посилань у тексті;
- в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;
- у хронологічному порядку видання.

Як правило, спочатку розміщують джерела українською мовою чи мовами з кириличним алфавітом, а потім мовами з латинським алфавітом, при цьому не розриваючи їх загальну нумерацію.

Для уніфікації складання бібліографічного опису на міжнародному рівні, забезпечення можливості обміну результатами каталогізації розроблено новий національний стандарт України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Він є базовим для системи стандартів, правил, методичних посібників, списку джерел, які наводять в дисертації і списку опублікованих робіт, які наводять в авторефераті. Тому відомості про джерела, включені до списку, необхідно давати відповідно до вимог даного державного стандарту (див. Додаток Ж).

Вимоги до оформлення додатків

Додатки оформляють як продовження бакалаврської роботи на наступних її сторінках або у вигляді окремої частини, розміщуючи їх у порядку появи посилань у тексті роботи.

Якщо додатки оформляють як продовження бакалаврської роботи, кожен з них починається з нової сторінки, їм дають заголовки, надруковані угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток» і велика літера, що позначає додаток: «Додаток В». В наступному рядку посередині подають назву додатку (малими літерами з першої великої).

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, О, Ч, Ь, наприклад, Додаток А, Додаток Б і т.д. Єдиний додаток позначається як Додаток А.

При оформленні додатків окремою частиною (книгою) на титульному аркуші під назвою кваліфікаційної роботи друкують великими літерами слово «ДОДАТКИ».

Текст кожного додатка за необхідності може бути поділений на розділи й підрозділи. пронумеровані у межах кожного додатка: перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад, А.2 – другий розділ додатка А; В.3.1 – підрозділ 3.1 додатка В.

Ілюстрації, таблиці і формули, розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: рис. Д. 1.2 – другий рисунок першого розділу додатка Д), формула (А. 1) – перша формула додатка А.

Якість ілюстративних матеріалів у додатках повинна забезпечувати їх чітке відтворення.

Переплетення бакалаврської роботи

Бакалаврська робота має бути переплетена, мати цупку обкладинку, як правило – уніфіковану для студентів певного року випуску.

ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

Подання роботи до захисту

До захисту кваліфікаційних робіт допускаються студенти, які виконали всі вимоги навчального плану. Списки студентів, що допущені до захисту бакалаврських робіт, подає керівник навчального підрозділу. Порядок захисту бакалаврських робіт визначається «Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах».

Бакалаврська робота повинна бути подана не менше ніж за три тижні до початку роботи екзаменаційної комісії разом із її електронним варіантом. Всі бакалаврські роботи студентів публікуються в електронному репозитарії університету з вільним доступом до їх змісту через мережу Інтернет та перевіряються перед допуском до захисту на плагіат.

Після перевірки бакалаврської роботи керівник складає письмовий відгук. У відгуку відзначається тема кваліфікаційної роботи, відповідність її формулювання затвердженій у наказі темі, визначається обсяг тексту, кількість табличного матеріалу, графіків та діаграм, їх відповідність завданням з усіх розділів кваліфікаційної роботи, коротко відображаються переваги та недоліки кваліфікаційної роботи, оригінальність прийнятих рішень та підходів, якість оформлення, загальна грамотність та науковий рівень. Керівник оцінює загальну, спеціальну, теоретичну та практичну підготовку студента, ступінь самостійності виконання бакалаврської роботи. Загальна оцінка бакалаврської роботи повинна бути означена оцінками: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». Не дозволяється застосовувати для оцінювання робіт інших оцінок та формулювань.

Після перевірки керівником, робота із відповідним висновком проходить попередній захист на засіданні кафедри політології та міжнародних відносин, де приймається рішення про її допуск до захисту, яке оформляється протоколом засідання випускової кафедри та відображається у «Поданні голові державної екзаменаційної комісії щодо захисту дипломного проекту (роботи)».

У випадку, коли завідувач кафедри вважає за неможливе допустити студента до захисту в зв'язку із неготовністю роботи, це питання розглядається на засіданні кафедри за участю керівника бакалаврської роботи, консультантів та студента. Протокол такого засідання кафедри подається деканом факультету на затвердження проректорів університету з навчальної роботи.

Допущена до захисту робота направляється на зовнішнє рецензування: як рецензенти залучаються професори та доценти інших вищих навчальних закладів та інших кафедр університету.

У рецензії повинні бути коротко відзначені переваги та недоліки бакалаврської роботи, обсяг, якість її оформлення, відображені уявлення рецензента про загальну, фахову й практичну підготовку студента, ступінь його самостійності при виконанні кваліфікаційної роботи, уміння користуватись літературними джерелами. Усі зауваження повинні бути конкретно аргументовані. Насамкінець робиться висновок про можливість допуску виконаної праці до захисту та про оцінку, якої вона заслуговує. Рецензент підписує рецензію, обов'язково зазначивши свою посаду, ім'я та прізвище.

Негативна рецензія (рецензії) не є підставою для недопущення роботи до її захисту.

Завідувач кафедри ознайомлює з рецензією студента (не пізніше 7 календарних днів перед захистом) та направляє бакалаврську роботу із відповідними супутніми документами до державної екзаменаційної комісії для захисту.

До захисту бакалаврської роботи не пізніше 5-ти днів до захисту подаються:

- виконана переплетена бакалаврська робота (1 примірник) та електронний варіант роботи (як правило - на електронну пошту кафедри);;

- письмовий відгук керівника та консультантів (за умови призначення останніх);

- письмова рецензія (рецензії) завірена підписом рецензента та печаткою відповідної установи;

- подання голові державної екзаменаційної комісії щодо захисту дипломного проекту (роботи).

Підготовка до захисту

На захист готують доповідь, яка повинна висвітлювати всі основні моменти роботи й займати не більше 10 хв.

Підготовка доповіді складається з таких етапів:

- написання студентом чернетки доповіді, обсягом 3-4 сторінки;

- підготовка чернеток демонстраційних матеріалів та опрацювання частин доповіді, присвячених коментарям до них;

- остаточне доопрацювання доповіді з науковим керівником для коригування мови та поведінки під час захисту.

Як правило, доповідь складається з трьох чітко відокремлених частин: вступна частина (1,5-2,0 хв.), аналіз власних даних (3,5-4,0 хв.) та висновки (1,0-2,0 хв.).

Вступна частина містить всю інформацію, необхідну для розуміння роботи. Вона складається з таких частин:

- вступ та стан вивченості проблеми (3-4 речення);
- об'єкт, предмет, мета та завдання роботи (2-3 речення);
- методологія дослідження (3-4 речення).

В основній частині доповіді потрібно зосереджувати увагу лише на ключових моментах матеріалу, які дозволять чітко уявити обсяг проведених досліджень та їх найцікавіші результати.

Під час аналізу отриманих даних рекомендується використовувати демонстраційні матеріали.

Процедура захисту

Захист бакалаврської роботи проводиться на відкритому засіданні екзаменаційної комісії. Процес захисту має характер наукової дискусії, під час якої усі присутні – з дозволу голови (головуючого на засіданні) екзаменаційної комісії – можуть ставити запитання і брати участь в її обговоренні.

Перед захистом відповідальний секретар екзаменаційної комісії передає бакалаврську роботу та відповідні супутні документи голові, після чого дає автору слово для доповіді.

На доповідь автору дається до 10 хвилин, протягом яких він повинен коротко обгрунтувати вибір теми, розкрити мету та основний зміст роботи. Бажано викладати основний зміст своєї роботи вільно, не читаючи безвідривно тексту доповіді. Під час виступу автор, за бажанням, може продемонструвати ілюстративний матеріал, підготовлений до захисту.

Після доповіді автору задаються питання за змістом кваліфікаційної роботи, але пов'язані з основними положеннями профільюючих курсів та спеціальностей.

Далі оголошується відгук та рецензія на бакалаврську роботу і автору надається слово для відповіді на зауваження. Автор повинен відповісти на зауваження (якщо вони є), погоджуючись з ними або даючи обгрунтовані заперечення.

Відповіді на питання та критичні зауваження членів екзаменаційної комісії повинні бути короткими і торкатися тільки сутності справи, відрізнятися конкретністю та науковою обгрунтованістю.

У роботі комісії бажаною є участь наукового керівника, якому, при необхідності, наприкінці захисту бакалаврської роботи може бути надано право висловитись.

Після закінчення публічного захисту проводиться закрите засідання членів екзаменаційної комісії, де обговорюються результати та відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів присутніх членів комісії визначається загальна оцінка бакалаврської роботи за чотирьохбальною системою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та відповідною шкалою оцінювання ECTS (див. Додаток З). За однакової кількості голосів голос голови екзаменаційної комісії є вирішальним.

При оцінці кваліфікаційної бакалаврської роботи виходять з того, що майбутній спеціаліст повинен уміти:

- формулювати мету і завдання дослідження;
  - складати план дослідження;
  - вести бібліографічний пошук із застосуванням сучасних інформаційних технологій;
  - використовувати сучасні методи наукового дослідження, модифікувати наявні та розробляти нові методи, виходячи із завдань конкретного дослідження;
  - обробляти отримані дані, аналізувати і синтезувати їх на базі відомих літературних джерел;
  - оформляти результати досліджень відповідно до сучасних вимог.
- При оцінці бакалаврської роботи враховують:
- відображення у роботі обізнаності автора з сучасним станом політичної науки, теорією та методологією дослідження окресленої проблеми;
  - якість оформлення роботи, грамотність і коректність викладу тексту;
  - практичне значення результатів дослідження;
  - зміст доповіді та аргументованість відповідей на запитання;
  - виявлену під час захисту теоретичну і практичну підготовку студента;
  - відгук керівника та консультантів, висновки рецензентів.

Порядок і правила повторного захисту

У тих випадках, коли захист бакалаврської роботи визнається незадовільним, екзаменаційна комісія встановлює, чи може студент подати до повторного захисту ту ж бакалаврську роботу з доопрацюванням (яке визначає комісія), або ж він повинен розробити нову тему, яка встановлюється випусковою кафедрою.

Студент, який одержав на захисті бакалаврської роботи незадовільну оцінку, відраховується з університету, йому видається академічна довідка встановленого зразка.

Студент, який не захистив бакалаврську роботу, допускається до повторного захисту протягом трьох років після закінчення університету.

Студентові, який не захистив бакалаврську роботу з поважних причин (документально підтверджених), ректором РДГУ може бути продовжений термін навчання до наступного періоду роботи екзаменаційної комісії із захисту бакалаврських робіт, але не більше ніж на один рік. Для цього студент пише заяву на ім'я ректора з проханням про продовження терміну навчання. До заяви додають документ, що підтверджує поважну причину, через яку студент не зміг вчасно захистити бакалаврську роботу.

Повторно захист бакалаврської роботи з метою підвищення оцінки не допускається.

Порядок зберігання бакалаврських робіт

Після захисту кваліфікаційна бакалаврська робота разом із необхідними супутніми документами подається на кафедру політології та міжнародних відносин і після реєстрації передається до архіву університету, де зберігається впродовж 5-ти років, а потім списується у встановленому порядку.

Видача кваліфікаційних бакалаврських робіт на руки забороняється. Автору дозволяється, за його бажанням, зняти копію зі своєї бакалаврської роботи. За рекомендацією наукового керівника або екзаменаційної комісії роботи можуть бути направлені на конкурси студентських наукових робіт.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок бланку заяви на затвердження теми бакалаврської роботи та наукового керівника

Ректору рівненського державного
гуманітарного університету

студента _____ курсу
_____ факультету

гр. _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

ЗАЯВА

Прошу дозволити написання дипломної (випускної) роботи на тему

_____
Замість кваліфікаційного (державного) екзамену з _____

(найменування дисциплін)

і призначити керівником дипломної (випускної) роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові викладача)

(вчена ступінь, звання)

При цьому повідомляю, що дана тема мною розробляється за замовленням

і на даний час по темі розроблені такі матеріали:

(свідоцтво про винахід, статті, тези, дипломи учасника конкурсів, виступи на студентських конференціях)

«__» _____ 20__ р.

_____
(підпис)

Зав. кафедри _____

Декан факультету _____

Керівник _____

Додаток Б
Зразок бланку завдання на дипломний проект
Форма № Н-9.01

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет, відділення _____

Кафедра, циклова комісія _____

Освітньо-кваліфікаційний рівень _____

Напрямок підготовки _____

(шифр і назва)

Спеціальність _____

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри,
голова циклової комісії _____

«__» _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТУ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) _____

керівник проекту (роботи) _____,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від «__» _____ 20__ року № __

2. Строк подання студентом проекту (роботи) _____

3. Вихідні дані до проекту (роботи) _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) _____

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання

			прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка

Студент

_____
(підпис)

_____
(прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

_____
(підпис)

_____
(прізвище та ініціали)

Додаток В
Зразок оформлення титульної сторінки бакалаврської роботи

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політології та міжнародних відносин

Бакалаврська робота

Назва бакалаврської роботи

Виконав: студент IV курсу
Факультету історії, політології та
міжнародних відносин
Спеціальності 052 «Політологія»
Прізвище Ім'я По батькові

Науковий керівник:
науковий ступінь, вчене звання
Прізвище Ініціали

Рецензент:
посада,
науковий ступінь, вчене звання,
Прізвище Ініціали

Рівне – 2024

Примітка: Замість тексту, надрукованого курсивом, слід подати відповідну інформацію звичайним шрифтом.

Додаток Г
Приклад оформлення змісту

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	3
Вступ	4
Розділ 1 Назва	7
1.1. Назва	7
1.2. Назва	14
1.2.1. Назва	14
1.2.2. Назва	18
Розділ 2 Назва	22
2.1. Назва	22
2.2. Назва	28
2.3. Назва	34
Розділ 3 Назва	40
3.1. Назва	40
3.2. Назва	50
Висновки	59
Список використаних джерел	62
Додатки	70

Примітка: «Перелік умовних скорочень» та «Додатки» не є обов'язковими елементами структури кваліфікаційної роботи, але у разі їх наявності потребують включення до змісту.

Додаток Д
Приклад оформлення переліку умовних позначень, символів,
одиниць, скорочень і термінів

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АР – автономна республіка
більшов. – більшовицький
бюрокр. – бюрократичний
виконком – виконавчий комітет
ВНП – валовий національний продукт
ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я
ВР – Верховна Рада
ВС – Верховний суд
ГУЛАГ – скорочення від рос. Главное управление лагерей
ЕКОСОР – Економічна і соціальна рада ООН
з. д. н. – заслужений діяч науки
КДБ – Комітет державної безпеки
КС – Конституційний суд
МС ООН – Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй
ОАД – Організація американських держав
ОАЄ – Організація африканської єдності
УВО – Українська військова організація
ЦВК – Центральна виборча комісія
ЧКУ – Червона книга України

Додаток Е
Зразок оформлення структури розділу

РОЗДІЛ І

Назва *(по центру)*
(пропустити рядок)

Текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст,
текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст.

(пропустити рядок)

1.1. Назва підрозділу *(з абзацного відступу)*

(пропустити рядок)

Текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст,
текст.

(пропустити рядок)

1.1.1. Назва пункту. *(з абзацного відступу, в розрядці, після назви пункту ставиться крапка та рядок продовжується)* Текст, текст, текст, текст,
текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст,
текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст.

(пропустити рядок)

1.1.2. Назва пункту. *(з абзацного відступу, в розрядці, після назви пункту ставиться крапка та рядок продовжується)* Текст, текст, текст, текст,
текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст,
текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст,
текст.

(пропустити рядок)

1.2. Назва підрозділу *(з абзацного відступу)*

(пропустити рядок)

Текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст,
текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст,
текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст.

Текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст,
текст, текст, текст, текст, текст.

(пропустити рядок)

(Висновки до розділу 1, з абзацного відступу) Текст, текст, текст, текст,
текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст, текст,
текст, текст, текст, текст.

Додаток Ж
Приклади оформлення бібліографічного опису

Друковані видання	
Один, два, три автори	<p>Постельжук О. Інституціоналізація та діяльність українських угодовських партій та організацій у Західній Україні в 1919-1939 рр.: монографія. Рівне: О. Зень, 2016. 257 с.</p> <p>Жилюк С. І., Бойко Б. Є. Релігійна політика царизму на Волині (1793-1917 рр.): монографія / Нац. ун-т «Остроз. акад.». Остроз: Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2010. 228 с.</p> <p>Троян С., Валюх Л., Плюта Н. Англо-франко-німецьке колоніальне протистояння в Африці (остання третина XIX ст.): монографія. Київ: Кондор, 2016. 245 с.</p>
Чотири і більше авторів	<p>Галичина в етнополітичному вимірі: монографія / авт. кол.: В.О. Котигоренко (керівник) та ін.. Київ: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2017. 840 с.</p> <p>Історія політичної думки: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми. 2-е вид., перероб. і доп. Львів: Новий Світ-2000, 2017. Т.1.: Від зародження до початку ХХ ст. 404 с.</p>
Авто-рефер ати дисертацій	<p>Хаврук І. А. Референдуми в перехідних демократіях (на прикладі України, Білорусі та Росії): автореф. дис ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2006. 20 с.</p> <p>Івчик Н. С. Польське та єврейське питання в політиці царизму на Правобережній Україні (друга половина 1850-х - початок 1880-х рр.): автореф. дис ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2012. 18 с.</p>
Дисертації	<p>Герасимчук Т. Ф. Країни Центральної Європи в політиці Європейського Союзу (1989 - 2004 рр.) : дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2005. 311 с.</p> <p>Гон М. М. Міжетнічна взаємодія на західноукраїнських землях у міжвоєнний період: дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.05 / ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. Київ, 2007. 454 с.</p>
Архівні документи	<p>Результати всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року. <i>Центральний державний архів вищих органів влади та управління України</i>. Фонд 1. Опис 28. Спр. 144. Арк. 6.</p>
Стандарти	<p>ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше; чинний від 2016-07-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с. (Інформація та документація). – 3 внесеними поправками.</p>
Бібліо-графі чні покажчики	<p>Гон Максим Мойсейович: біобібліогр. покажч. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ гуманіт. ун-т, Наук. б-ка; уклад.: С. Н. Грипич, Л. В. Ковальчук., Н. В. Ковальчук. Рівне: РДГУ, 2013. 96 с.</p>

Частина друкованого видання

Розділ книги	<p>Долганов П. Символічний простір міста у період декомунізації. <i>Місто пам'яті – місто забуття: палімпсести меморіального</i></p>
-----------------	--

	<p>ландшафту Рівного: монографія. Рівне: Волинські обереги, 2017. Частина 3. С. 127-166.</p> <p>Гон М. Рівненський державний гуманітарний університет. <i>Політична наука в Україні. 1991–2016: у 2 т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка</i> / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса; відп. ред. і упоряд. М. Кармазіна. Київ: Парлам. Вид-во, 2016. С. 536-545.</p>
Тези, доповідь	<p>Постельжук О. П. Конституційна реформа в Україні як фактор політичної відповідальності. <i>Проблеми розвитку соціально-економічних систем: підприємництво, глобалізація, економічне зростання: матеріали II регіональної міжвузівської нак.-практ. конф. (м. Дубно, 28 березня 2013 р.)</i> / редкол. В. М. Бебик та ін. Київ: Університет «Україна», 2013. Вип. II. С. 177–179.</p> <p>Івчик Н. С. Історія в системі координат соціогуманітарних студій. <i>II Міждисциплінарні гуманітарні читання: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Київ, 26 лютого 2014 року)</i>. Київ, 2014. С. 99–101.</p> <p>Валюх Л.І. Онтологічна концепція влади Ханни Арендт. <i>Vědecký průmysl evropského kontinentu – 2017: materiály XIII Mezinárodní vědecko-praktické konference (Praha, 22-30 listopadu 2017)</i>. Praha: Publishing House «Education and science», 2017. Volume 7. S. 85–88.</p>
Стаття з продовжуваного, періодичного видання	<p>Постельжук О. П. Західноукраїнське угодовство 1919–1939 рр.: причини виникнення та ідеологія. <i>Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах</i>. Дніпропетровськ, 2007. Вип. 2 (52). С. 6-10.</p> <p>Невинна Г.Я. Фінляндія у геополітичній грі Балтійського регіону (міжвоєнний період). <i>Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини</i>. Луцьк, 2012. Випуск 21. С. 140-148.</p> <p>Валюх Л.І. Проблема визначення та класифікації ресурсів влади у зарубіжній політичній думці ХХ ст. <i>Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету</i>. Рівне, 2013. Вип. 11. С. 37-43.</p> <p>Герасимчук Т.Ф. Міжнародний порядок ХХІ століття: основні теоретико-концептуальні підходи. <i>Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Міжвідомчий збірник наукових праць</i>. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2016. Вип. 25. С. 335-355.</p>
Статті з довідкового видання	<p>Кириленко О. М. Глобальна революція. <i>Політологічний енциклопедичний словник</i> / за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. С. 148–150.</p> <p>Хаврук І. Верещинський Йосип. <i>Історія політичної думки: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів вищих навчальних закладів</i> / за наук. ред. Хоми Н. М. Львів: «Новий Світ – 2000», 2014. С. 121-122.</p>
Рецензія	<p>Хаврук І. «... в регіонах СНД, де задіяні російські миротворці, рано чи пізно починається війна». <i>Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету</i>. 2009. Вип. 17. С. 240-241. Рец. на кн.: Киридон А.М., Троян С.С. Російсько-грузинський конфлікт серпня</p>

2008 року: історико-політологічний аналіз: монографія. Київ-Рівне: РІС КСУ, 2009. 80 с.

Бусленко В. В. Еволюція політичних систем країн Вишеградської групи. *Панорама політологічних студій : науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. 2015. Вип. 13. С. 307-308. Рец. на кн.: Political Systems of Visegrad Group Countries / ed. W. Gizicki. Trnava-Lublin, 2012. 154 p.

Електронні ресурси

Конституція України: редакція від 30.09.2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 11.09.2017).

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» № 7-рп/2016. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/7-rp_2016.pdf (дата звернення 11.09.2017).

Протокол Центральної виборчої комісії про результати виборів Президента України від 02.06.2014. URL: http://www.cvk.gov.ua/info/protokol_cvk_25052014.pdf (дата звернення 11.09.2017).

Valiukh L. I. Exansionism in the ideologies of British political parties (1870–1880s). *Панорама політологічних студій : науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне, 2016. Вип. 14. С. 96-104. URL: <http://politologia-rdgu.rv.ua/images/pan14/96.pdf> (дата звернення 01.09.2017).

Kirilenko O. Fitness Culture As the Factor in Globalization of Recreational Sports. *Facing an Unequal World: Challenges for Global Sociology*: Abstracts XVIII ISA World Congress of Sociology, 13-19 July 2014. Japan, Yokohama, 2014. P. 498. URL: <http://www.isa-sociology.org/congress2014/isa-wcs2014-book-of-abstracts.pdf> (Last accessed: 01.09.2017).

Garfield E. More on the ethics of scientific publication: abuses of authorship attribution and citation amnesia undermine the reward system of science. *Essays of an information scientist*. URL: <http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/v5p621y1981-82.pdf> (Last accessed: 16.04.2013).

Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс]: за даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України; ред. О. Г. Осауленко. Київ: CD-вид-во «Інфодиск», 2004. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

Додаток 3
Шкала оцінювання.
Критерії оцінювання результатів навчання.

Суми балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ЄКТС	Значення оцінки ЄКТС	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	
					екзамен	залік
90-100	A	відмінно	здобувач вищої освіти виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить і опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні здібності	Високий (творчий)	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	здобувач вищої освіти вільно володіє теоретичним матеріалом, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструктивно-вагіативний)	добре	зараховано
74-81	C	добре	здобувач вищої освіти вміє зіставляти,			

			узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, загалом самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, з-поміж яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок			
64-73	D	задовільно	здобувач вищої освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, з-поміж яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродуктивний)	задовільно	зараховано
60-63	E	задовільно	здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно	не зараховано

1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів			
------	---	--	---	--	--	--

Загальна оцінка бакалаврської роботи повинна бути означена оцінками: "відмінно", "добре", "задовільно", "незадовільно".

5 – відмінно (A) Оцінка ставиться за систематизовано і ґрунтовно зібраний викладений матеріал. Студент користувався новітніми джерелами і має чітке уявлення про сутність новітніх доктрин та концепцій. Використовувались оригінальні джерела, матеріали новітніх досліджень, факти, які підтверджують цінність роботи. Висновки містять пропозиції і рекомендації, які сприяють удосконаленню існуючого досвіду. Наукова творча робота має високий рівень теоретичної, наукової та практичної підготовки.

4 – добре (BC) Оцінка ставиться, коли студент виклав, але не систематизував зібраний матеріал. Робота має практичну цінність, водночас є зауваження до оформлення роботи. Висновки не містять наукової новизни, що свідчить про недостатній рівень володіння методологією дослідження.

3- задовільно (DE) Оцінка ставиться, коли робота не має наукової і практичної цінності. Є глибокі порушення змісту і сутності у розкритті теми роботи. Студент не має ґрунтовних знань про категорії і поняття, які необхідно засвоїти з курсу. Література, яка використовується при написанні роботи, не відображає тематичну розробку даної теми.

2 – незадовільно з можливістю повторного складання (FX) Оцінка ставиться, коли робота має несистемний, хаотичний характер, використана література невірно оформлена, не чітко структурована, висновки не логічні. Робота має суб'єктивний характер і не може вважатися науковою творчою роботою.

2 – незадовільно без можливості обов'язкового повторного складання (F).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. (для студ. спец. 071 Облік і оподаткування). Тернопіль: Осадца Ю.В., 2022. 208 с.
2. Бхаттачарджи А., Ситник Н.І. Методологія і організація наукових досліджень: дослідження в соціально-економічних науках. Навчальний посібник. 2016. URL: http://management.fmm.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/12/Sytnik_Methodology.pdf
3. Бірта, Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. / М-во освіти і науки України, Вищ. навч. закл. Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі». К.: Центр учб. л-ри, 2014. 142 с.
4. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 142 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Burhu_Yurii/Metodolohiia_i_orhanizatsiia_naukovykh_doslidzhen.pdf
5. Використовуйте штучний інтелект без порушення права інтелектуальної власності: рекомендації для розробників, користувачів і правовласників контенту - <https://www.kmu.gov.ua/news/vykorystovuite-shtuchnyi-intelekt-bez-porushe-nnia-prava-intelektualnoi-vlasnosti-rekomendatsii-dlia-rozrobnykiv-korystuva-chiv-i-pravovlasnykiv-kontentu>
6. Грипич С. Н., Буравкова Л. М. Інформаційна культура: теоретичні засади та досвід: навч. посіб. Рівне: О. Зень, 2017. 366 с.
7. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше; чинний від 2016-07-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с. (Інформація та документація). З внесеними поправками.
8. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень: підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Харків: Право, 2023. 488с. https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4741&download_id=1567
9. Закон про штучний інтелект - https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D1%88%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82

10. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила: (ISO 4:1984, NEQ ; ISO 832:1994, NEQ). ДСТУ 3582:2013. [Чин. від 2014-01-01]. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 14 с. (Національний стандарт України). URL: http://lib.npu.edu.ua/full_txt/DSTU_3582_2013.pdf
11. Каламбет С.В. Методологія наукових досліджень: Навч. посіб. / С.В. Каламбет, С.І. Іванов, Ю.В. Півняк Ю.В. Дн-вськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с. URL: <https://pgasa.dp.ua/wp-content/uploads/2017/10/3-1.pdf>
12. Колесников О. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. 2-ге вид. випр. та доп. К.: Центр учбової літератури, 2011. 144 с.
13. Корягін М. В., Чік М. Ю. Основи наукових досліджень: навч. посіб. К.: Алерта, 2014. 620 с.
14. Методика та організація наукових досліджень: Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
15. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах: методичні рекомендації / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузева, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Українська бібліотечна асоціація. Київ: УБА, 2016. Електрон. вид. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). 117 с.
16. МОН і Мінцифра розробили проєкт рекомендацій із використання ШІ в школах - <https://mon.gov.ua/news/mon-i-mintsyfra-rozrobyly-proiekt-rekomendatsii-iz-vykorystannia-shi-v-shkolakh>
17. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
18. Основи наукових досліджень: навч. посіб./за заг. ред. Т. В. Гончарук. Тернопіль, 2014. 272 с.
19. Родіна Н. В. Методологія та організація наукових досліджень : метод. вказівки для студентів із спеціальності 053 «Психологія», галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» / Н. В. Родіна.– Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 44 с.
20. Смазнова І., Шамша І. Методологія наукових досліджень: навч.-метод. реком. для здобувачів факультету журналістики за профілем

- освітньої програми «Філософія медійних практик». Одеса: Фенікс, 2023. 46 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ef334904-9d58-41d3-91bd-9d6db9e3031a/content>
21. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови; ред.: Є. І. Мазніченко, Н. М. Максименко, О. В. Осадча. Київ: Наук. думка, 2015. 288 с. URL: <http://litopys.org.ua/pravopys/pravopys2015.htm>
22. Юринець, В. Є. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. 180 с.
23. Artificial Intelligence and Education - <https://www.coe.int/en/web/education/artificial-intelligence>

Методичні вказівки до виконання бакалаврських робіт для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 052 «Політологія» / Уклад.: Невинна Г.Я., Хаврук І. А. Рівне: РДГУ, 2024. 52 с.

Розробники: кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету **Невинна Г.Я.**
кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних РДГУ **Хаврук І.А.**

Комп'ютерний набір Невинної Г.Я.
Комп'ютерна верстка Невинної Г.Я.

Адреса редакції: кафедра політології та міжнародних відносин,
Рівненський державний гуманітарний університет,
Вул. Пластова 31, Рівне, 33027

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
Редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету